

слів апозитива на перший план може висуватися його пояснювальне значення. Ми погоджуємося з думкою Ю. А. Чумакової про те, що пояснювальне значення апозитива реалізується, коли залежні від апозитива слова містять якісну характеристику особи з функціональної сторони. Напр.: *Ms. E. B. Johnson: As a trained, educated, degreed nurse myself, I can tell Members of the first hand that in certain critical fields of medicine the professional community has come up with a national standard of training in order to get everybody on the same page because it is often important that nurses and physicians go from one end of the country to another when needed, just as firemen and policemen do, but they need Appositivna конструкція як засіб вираження самоідентифікуючого судження to have a specific body of knowledge when they get there* (May 18, 2005, H3481). Квантитативний аналіз досліджуваного емпіричного матеріалу показав, що функціональними іменниками виражено 64 % апозитивів.

Аналіз семантичних відношень між членами АК, створеної за моделлю $P_{\text{pers}} + (\text{as}) + N_{\text{com}}$, виявилось, що в більшості випадків (59 %) апозитив виконує пояснювальну функцію, трохи рідше – уточнювальну (41 %).

Таким чином, ми можемо спостерігати кореляцію між позицією сполучникового апозитива і його причинним значенням: значення причини сполучниковий апозитив набуває переважно в препозиції до слова-корелята. Разом з тим простежується очевидний взаємозв'язок між позицією апозитива, як сполучникового, так і безсполучникового, і характером зв'язку двох складових апозитивної конструкції. Цей взаємозв'язок полягає в тому, що препозитивному апозитиву властива функція, що пояснює, а постпозитивному – уточнювальна.

Література:

1. Абрамов Б.А. Понятийная категория коммуникативных ролей (грамматическое лицо) / Б. А. Абрамов // ИЯШ. – 1986. – № 6. – С. 12–16.
2. Бородин Т. А. Выбор номинативных стратегий при вербализации самоидентификации личности как переводческая проблема / Т. А. Бородин // Социокультурные проблемы перевода. – Вып. 6. – Воронеж : ВГУ, 2004. – С. 44–50.
3. Гуляева Э. А. Обособленные аппозитивные конструкции в современном французском языке: учебное пособие / Э. А. Гуляева; Днепропетр. гос. ун-т им. 300-летия воссоединения Украины с Россией. – Днепропетровск : ДГУ, 1978. – 122 с.
4. Кобрин Н. А. Теоретическая грамматика современного английского языка: Учеб. пособие / Н. А. Кобрин, Н. Н. Болдырев, А. А. Худяков. – М. : Высшая школа, 2007. – 368 с.
5. Малкина Н. М. Взаимосвязь и взаимозависимость синтаксиса и семантики: на материале французского аппозитивного словосочетания / Н. М. Малкина. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1980. – 147 с.
6. Прияткина А.Ф. Союз «как» в значении в «качестве» / А. Ф. Прияткина – Владивосток : Дальневост. ГУ, 1975. – 199 с.
7. Чумакова Ю. А. Семантическая структура приложений в русском языке. Дис. ... канд. филол. наук / Ю. А. Чумакова. – Елец, 2001. – 209 с.
8. Шмелев А.Д. Определенность – неопределенность в названиях лиц в русском языке. – Дис. ... канд. филол. наук / А. Д. Шмелев. – М., 1984. – 219 с.
9. Francis W. N. The structure of American English / W. N. Francis. – New York : Ronald, 1958. – 614 p.
10. Fries C. C. The structure of English / C. C. Fries. – New York : Harcourt, 1952. – 350 p.
11. Longman grammar of spoken and written English / Douglas Biber [et al.]; Forew. by Randolph Quirk. – Harlow : Longman, 2004. – 1204 p.
12. Meyer Ch. F. Apposition in contemporary English / Ch. F. Meyer. – Cambridge; N.Y. : Cambridge University Press (Studies in English Language / Ed. by Sidney Greenbaum et al.), 1992. – 196 p.
13. Джерело фактичного матеріалу: www.gpoaccess.gov/crecord/

УДК 811.161.2'367.623

Д. В. Рязанцева,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

АКТУАЛІЗОВАНІ ПРИКМЕТНИКОВІ ФОРМИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В НАУКОВОМУ СТИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються актуалізовані прикметникові форми як засоби вираження оцінки в науковому стилі української мови. Увага акцентується на комунікативно-прагматичному аспекті досліджуваних явищ, аналізується прагматичний заряд граматичних категорій прикметника української мови.

Ключові слова: прикметник, науковий стиль, прагматика, оцінка, українська мова.

THE ACTUALIZED FORMS OF THE ADJECTIVES AS A MEANS OF EXPRESSION OF THE ASSESSMENT IN A SCIENTIFIC STYLE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article considers actualized forms of the adjectives as a means of expression of the assessment in a scientific style of the Ukrainian language. Anthropocentric direction of modern linguistic studies and the lack of the complete representation of the evaluation category form the need to continue developing related to it problems. The nature of the evaluation category expressed by words of different parts of speech and grammatical units functions as a means of expression of estimation values based on their pragmatic characteristics stays almost non-explored problem in the pragmalinguistic aspect. These factors determine the relevance of the research, thus the attention in the article is focused on communicative-pragmatic aspect of the studied phenomena, as well as the pragmatic charge of the grammatical categories of adjective of Ukrainian languages used in scientific style is analyzed. The relevance of the study is also caused by the fact that the assessment semantics of adjectives belongs to the neglected aspect of axiological research, despite the fact that the adjective occupies a central place among the means of the expression of evaluation. The examples given in the article show a breach in the functioning of the adjective in the modern Ukrainian language scientific style – formation of the forms of comparative, superlative and relative from the grammatical category of relative adjectives. Synthetic forms of the comparison are not typical for scientific style, they are used likely to attract the attention of the reader, or for the selection of important from the point of view of the author messages of facts, and therefore their evaluation.

Key words: the adjective, scientific style, pragmatics, assessment, Ukrainian language.

АКТУАЛИЗИРОВАННЫЕ ФОРМЫ ИМЕНИ ПРИЛАГАТЕЛЬНОГО КАК СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ОЦЕНКИ В НАУЧНОМ СТИЛЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В данной статье рассматриваются актуализированные формы имени прилагательного как средства выражения оценки в научном стиле украинского языка. Внимание акцентируется на коммуникативно-прагматическом аспекте исследуемых явлений, анализируется прагматический заряд грамматических категорий имени прилагательного в украинском языке.

Ключевые слова: имя прилагательное, научный стиль, прагматика, оценка, украинский язык.

Мовні засоби вираження оцінки здавна привертають увагу вчених. Їх систематизація в українській мові дала змогу надати оцінці статус лінгвістичної категорії, що виражається одиницями всіх мовних рівнів. Лінгвістичні дослідження другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (праці Н. Арутюнової, Ф. Бацевича, О. Бондарка, В. Виноградова, І. Вихованця, О. Вольф, Н. Гуїванюк, А. Загнітка, Г. Золотової, Т. Космеди, О. Кубрякової, О. Ремчукової, О. Халіман, Л. Щерби, Р. Якобсона та ін.) скеровані на функційне вивчення категорії оцінки в аспекті тлумачення закономірностей уживання мовних одиниць відповідно до конкретних (оцінних) цілей мовця. Оцінка у названих дослідженнях характеризується як прагматична, дискурсивно зорієнтована категорія, а оцінні засоби – як носії прагматичного значення в комунікативному процесі.

Антропоцентричний напрям сучасних лінгвістичних досліджень та відсутність завершеної репрезентації категорії оцінки викликає необхідність продовження розробки пов'язаних з нею проблем. Майже не вивченою проблемою у прагмалінгвістичному аспекті є природа значення оцінки, що виражається словами різних частин мови, а також функції граматичних одиниць як засобів вираження оцінних значень з урахуванням їх прагматичних характеристик. Саме ці чинники зумовлюють актуальність дослідження.

На думку Ш. Баллі, усі категорії оцінних слів походять від прикметника [1, с. 271]. Дослідники також зауважують, що оцінність «є первинною семіологічною функцією прикметника як частини мови, її частиномовної специфіки, що відрізняє прикметник від інших частин мови» [13, с. 103]. Хоча ад'єктив посідає центральне місце в системі засобів вираження оцінки, оцінна семантика прикметників належить до маловивченого аспекту аксіологічних досліджень.

Мета цієї наукової розвідки – описати функціонування оцінних форм прикметників у науковому стилі української мови, проаналізувати особливості вираження ними низки прагматичних значень. Базою дослідження стали теоретичні праці Т. Космеди, Л. Семененко та ін., а також академічні граматика української мови.

Науковий стиль – функційний різновид літературної мови, що обслуговує сферу й потреби науки. Головними ознаками наукового стилю є його інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальнювальність, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація.

Процес творення текстів наукового стилю, як відомо, супроводжується попереднім відбором мовних одиниць, стилістичних засобів. Лексичні, текстові одиниці, що вживаються в науковому стилі, репрезентують точність, логічність, узагальненість, аргументацію висловлених положень. Слова вживаються переважно в прямих значеннях, а експресивно-емоційно забарвлену лексику використовують надзвичайно рідко.

Серед прикметників у науковому мовленні переважають відносні прикметники (*компромісний, аналітичний, концептуальний, експериментальний* та ін.), що максимально точно вказують на відповідні ознаки. Використовують у наукових творах нормативні форми вищого й найвищого ступенів порівняння якісних прикметників, напр.: *Навіть такі найзагальніші, найнейтральніші модифікатори, як very, у сучасній англійській мові явно чи неявно дають суб'єктивну оцінку вираженій якості. ...* [14, с. 147]; *Як зазначається в енциклопедії «Українська мова», афіксація – це найхарактерніший для української мови спосіб словотворення, за допомогою якого утворюється майже 85% слів її словникового складу* [14, с. 1]; *Запозичені слова, основи та неформанти по-різному втягуються в гібридне словотворення, тобто для утворення нових номінацій уже в українській мові з питомими словами чи основами. Незважаючи на це проблема словотвірного освоєння нових запозичень в українському мовознавстві залишається найдискусійнішою* [2, с. 7].

На сучасному етапі розвитку української мови спостерігаємо порушення у сфері функціонування прикметника в науковому стилі – утворення форм компаратива, суперлатива та елатива від лексико-граматичного розряду відносних прикметників.

Синтетичні форми ступенів порівняння не є нехарактерними для наукового стилю, їх використовують, вочевидь, для привернення уваги читача, виділення важливих з точки зору автора фактів повідомлення, а отже, і їхньої оцінки. Фіксуємо численні утворення форм суперлативів від відносних прикметників, порівн.: *Запровадивши функційний підхід до з'ясування питань теорії частин мови, деякі вчені кваліфікують прислівник як найпериферійніший у чотирикомпонентній системі частин мови* [4, с. 8]; *Конституенти своєї підгрупи становлять найнеоднорідніший у плані семантики прошарок у системі відносних ад'єктивів, оскільки вони в найзагальніших рисах розкривають глибинні механізми взаємодії та взаємозв'язків між тими або тими предметами дійсності* [6, с. 18]; *Саме в цей час кожен починає розуміти, що навіть найнепомітніша особа може мати визначальну роль у доленосних подіях світу, що втратив свою цінність і розсипався на фрагменти* [10, с. 380]; *Щоденник, мабуть, найісторичніший жанр... Живий інтерес до щоденників балансує як раз на межі унікального і всезагального. Здається, що грань ця, що виникла в західній цивілізації всього п'ять сотень років тому назад, зараз готова знов розмитися* [10, с. 289]; *...засвідчені в індоевропейських мовах найархаїчніші випадки атрибутивного функціонування імен дають підстави для твердження, що всі первинні прикметники були відносними за своїм походженням* [3, с. 17].

Визначальною особливістю наукового тексту є його раціональний характер – наукові тексти складаються із суджень, побудованих за правилами логіки науки й формальної логіки; текст не ґрунтується на образі, не активізує почуттєвий світ його читача, а орієнтований на сферу раціонального мислення.

Незважаючи на перераховані особливості наукового стилю, фіксуємо в сучасних текстах прикметники, що виражають оцінні смисли, порівн.: *Отже, самою назвою своїх поетичних творів характеризує Шевченко свою поезію, свої думи як продукт глибокого думання, роздумування та передумування всього того, що якнайживіше займало його думки, його душу. Притім, звичайно, виринули в його душі та згуртувалися у мистецьку цілість найживіші поетичні образи, яким давав він вираз своїм незрівняним словом. Роздумування поета відбувалося, власне, самими образами* [12, с. 196]; *Вагому роль у тому, що Шевченко залишився в українській літературі, зіграло не тільки його незрівнянно вище, ніж у Гоголя, почуття національного патріотизму... Шевченко в цьому плані був неймовірно вразливий, готовий відгукнутися на страждання найупослідженішого страдника, і чим нижче в суспільній ієрархії знаходився нещасний, тим більше щирого співчуття і співпереживання виявляв до нього поет. Це не пояснити лише його кріпацьким походженням і соціальною солідарністю – такий алгоритм поведінки випливав з його вдачі* [11, с. 281].

Форма елатива *найживіші*, утворена за допомогою префікса *най-* та суфікса *-іші*, використана в словосполученні *найживіші поетичні образи*, дає змогу автору висловити високу позитивну оцінку мистецького таланту Т. Шевченка.

Автор другого наведеного прикладу за допомогою форми елатива *найупослідженіший* створює негативно-оцінне висловлювання *найупослідженіший страдник*.

У науковому тексті також фіксуємо використання деяких стилістичних прийомів, що є характерними для художнього дискурсу, зокрема прийом тавтології, порівн.: *Однак результати аналізу фразеологічного матеріалу переконують у відсутності «найпрототипніших» прототипів, натомість для кожної з «категорій» (особливо це стосується аб-*

страктних атрибутів) існує низка прототипів, про що свідчать, зокрема, прототипні уявлення про кольороназви... [7, с. 11]. У наведеному прикладі актуалізовано форму суперлатива *найпрототипніший*, утворену з порушенням норми від відносного прикметника *прототипний*.

Отже, незважаючи на те, що мова наукового стилю характеризується кодифікованістю, «неемоційною характеристикою мовних явищ, помітно «сухою», виразно книжною лексикою» [5, с. 118], неузальні форми ступенів порівняння, оцінні ступеньовані форми, що використовуються для характеристики та виділення важливих мовних явищ, поступово стають частиною наукового дискурсу.

Репрезентоване дослідження не висчерпує всього кола питань, пов'язаних із використанням ненормативних форм прикметників як засобу виникнення прагматичної інформації. Недослідженими залишаються питання щодо сполучуваності прикметників, їх функціонування в текстах інших жанрів та стилів, що викликає необхідність подальшого вивчення виокремленої проблеми.

Література:

1. Баллі Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
2. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Гороненська [за ред. чл.-кор. НАНУ І. Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пulsари», 2004. – 400 с.
3. Грищенко А. П. Ступені порівняння прикметників / А. П. Грищенко // Українська мова: енциклопедія [ред. кол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови) та ін.]. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 682–683.
4. Громик Ю. В. Прислівники відзайменникового походження у західнополіських говічках української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ю. В. Громик. – К., 1999. – 20 с.
5. Дорошенко С. І. Граматична стилістика української мови : [посібн. для учнів] / С. І. Дорошенко. – К. : Рад. шк., 1985. – 200 с.
6. Кірічек І. Ю. Синтагматика відносних прикметників в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / І. Ю. Кірічек. – Харків, 2013. – 20 с.
7. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність / Р. Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 303 с.
8. Кононенко І. В. Лексико-синтаксичний потенціал прикметника у слов'янських мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук : спец. 10.02.03. «Слов'янські мови» / І. В. Кононенко. – К., 2009. – 19 с.
9. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки : [моногр.] / Т. А. Космеда. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 349 с.
10. Космеда Т. Его і Alter Его Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу / Тетяна Анатоліївна Космеда. – Дрогобич : КОЛО, 2012. – 371 с.
11. Момот Н. М. Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01. «Українська література» / Н. М. Момот. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
12. Русанівський В. М. У слові – вічність : (Мова творів Т. Г. Шевченка) / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 2002. – 238 с.
13. Тетерина І. Л. Функціональний аспект атрибутивного словосполучення моделі «прилагательное+существительное» / І. Л. Тетерина // Семантико-функціональні поля в лексикі і граматиці / [межвуз. сб. науч. тр.]. – Ленинград : Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1990. – С. 103–109.
14. Шинкарук В. Д. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки / В. Д. Шинкарук, Л. Б. Шутак. – Чернівці : Рута, 2002. – 128 с.

УДК 811.161.2'373(045)

Т. Ф. Семашко,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ІЗ ОДОРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ

У пропонованій розвідці на матеріалах «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» розглянуто етнокультурні стереотипи із одоративним компонентом.

Ключові слова: *чуттєве сприйняття, модус перцепції, одаризми, перцептивні стереотипи.*

VERBALE REPRESENTATION STEREOTYPES WITH COMPONENTS AT DESIGNATE SMELL

On materials of the «Dictionary of Ukrainian Language XVI – first half of XVII century», objectification considered one of the segments of sensual communication «smell» in terms of ethnic and cultural stereotyping.

Research shaped building and features sensory representation stereotypes in lexicographical works is of particular importance. Since stereotypes are the result of the systematization of phenomena in consciousness, respectively, information about them can be obtained only if the study of linguistic facts that should be conducted both in synchronic as in diachronic aspects simultaneously. In the field of lexicography linguistic processes particularly intense since dictionaries are not only a means of fixing semantic organization of vocabulary, but of thinking processes, enabling detection national specifics categorization of the world through the study of perceptual stereotypes.

The author determined the degree of adequacy of the corresponding informative material, which allows to draw conclusions about the sustainability of patterns of sensory perception in Ukrainian linguistic culture.

Key words: *sensory perception, the mode of perception, odorism, sensory stereotypes.*

ВЕРБАЛЬНАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЕТНОКУЛЬТУРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ С ОДОРАТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ

В статье автор на материалах «Словаря украинского языка XVI – первой половины XVII ст.» рассматривает этностереотипы с одоративным компонентом.

Ключевые слова: *чувственное восприятие, модус перцепции, одаризмы, сенсорные стереотипы.*

Значущість сенсорики у сприйнятті людиною світу неможливо переоцінити, оскільки за її допомоги ми отримуємо можливість сприймати світ в усьому його різноманітті, відчувати найтонші відтінки природного буття. Будь-який із феноменів навколишньої дійсності, що сприймається органами чуття, паралельно підлягає логічному осмисленню і категоризації. Тісний взаємозв'язок категоризації з системою сприйняття світу п'ятьма органами чуття, з одного боку, і з обробкою сенсомоторних і перцептивних даних за допомогою мови [1, с. 307], з іншого, робить актуальними дослідження специфіки мовної репрезентації сенсорних (перцептивних) ментальних комплексів, якими виступають перцептивні е-